

Sto pedeseta godišnjica *Bunjevačkih i šokačkih novina* i hrvatskog preporoda u Bačkoj

*dr. sc. Robert Skenderović**

Sažetak

Početak objavljivanja Bunjevačkih i šokačkih novina 1870. godine ujedno je označio početak pokretanja hrvatskog narodnog preporoda u Bačkoj. Ivan Antunović je odlučio narodni preporod započeti upravo pokretanjem novina jer je bio svjestan važnosti toga medija za okupljanje intelektualnih snaga zajednice i za oblikovanje strategija kulturnog, prosvjetnog, društvenog i političkog djelovanja. Novine su izlazile samo tri godine, ali su postigle učinak. Pokret je zaživio i počeo se razvijati. Pokretanje Bunjevačkih i šokačkih novina potaknulo je i interes hrvatske javnosti u tadašnjoj Trojedinj Kraljevini Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji te u drugim krajevima hrvatskog etničkog prostora za zbiivanja u Bačkoj. To je dovelo do uspostave čvrstih veza bačkih Hrvata s vodećim hrvatskim političkim i kulturnim ličnostima toga vremena.

Ključne riječi: Bunjevačke i šokačke novine, hrvatski narodni preporod, Ivan Antunović, Bačka

Važna godišnjica bunjevačkih i šokačkih Hrvata

Godine 2020. obilježava se 150. godišnjica pokretanja *Bunjevačkih i šokačkih novina*. To je vrlo važan datum jer je pokretanjem tih novina ujedno započeo i nacionalni preporod podunavskih Hrvata (Bunjevaca i Šokaca). Nekoliko je povijesnih uzroka zbog kojih je narodni preporod podunavskih Hrvata započeo u Bačkoj skoro četiri desetljeća nakon preporoda koji su u Hrvatskoj pokrenuli Ljudevit Gaj i njegovi suradnici. Prvo, nacionalni pokret Hrvata od početka je imao brojne prepreke. Povijest tuđinskog osvajanja hrvatskih zemalja dovela je do toga da su Hrvati početkom 19. stoljeća bili snažno međusobno podijeljeni. Regionalni (dalmatinski, dubrovački, bosanski, slavonski) i subetnički (bunjevački, šokački) identiteti ojačali su na štetu hrvatskog narodnog identiteta toliko da su, primjerice, Dalmatinci go-

*Hrvatski institut za povijest; Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje; Zagreb – Slavonski Brod

tovo potpuno izgubili svijest o tome da su Hrvati i da je središte srednjovjekovne hrvatske države bilo upravo u Dalmaciji. Zbog toga su i bunjevački Hrvati u Bačku doselili kao Bunjevci i Dalmatinci iako su došli s prostora koji je bio središte hrvatskog naroda. Naravno, u tome su veliku ulogu imale države koje su vladale hrvatskim zemljama. Mletačka je Republika bila presudno odgovorna za to što je u Dalmaciji nestalo hrvatsko ime, kao što je i u zapadnoj Bosni (Turskoj Hrvatskoj) hrvatsko ime nestalo zbog osmanlijskih osvajanja, a u Slavoniji su Mađari poticali slavonski regionalizam nadajući se da će tako lakše asimilirati Slavonce. Tako je ime Hrvat početkom 19. stoljeća uglavnom doživljavano kao ime kojim su se označavali stanovnici središnje Hrvatske.

Srećom, Hrvati su tada imali Ljudevita Gaja koji je odlučio pokrenuti ujedinjenje pod ilirskim imenom. Na tu je ideju došao zato što je Ilirik bio stari naziv za hrvatske zemlje iz antičkog vremena, a hrvatski su svećenici još od kraja srednjeg vijeka Hrvate često nazivali Ilirima. Gaj je shvatio da je ilirsko ime u tome trenutku bilo ono koje bi svim Hrvatima bilo prihvatljivo. Doista, regionalna rascjepkanost ubrzo je prevladana, ali je uspjeh Gajevega pokreta zabrinuo Mađare pa je već 1843. godine ilirsko ime bilo zabranjeno. Ipak, ilirsko ime odigralo je svoju ulogu i od tada hrvatski nacionalni pokret nastavlja svoj put okupljanjem oko hrvatskog imena.

Ugarsko Podunavlje bilo je područje u kojem je hrvatski nacionalni pokret imao najviše problema, jer su u njemu Hrvati nazivani i Bunjevcima i Šokcima i Racima i Ilirima i Dalmatincima i Bošnjacima. Među podunavskim Bunjevcima i Šokcima bilo je prisutno i hrvatsko ime. Primjerice, u Novom Sadu postojalo je Hrvatsko selo (njem. *Croatendorf*), a u Budimu je dio podgrađa nazivan *Horvát város*. Ipak, državne vlasti i akademske institucije redovito su izbjegavale Hrvate nazivati Hrvatima, a činile su sve da se ni sami podunavski Hrvati ne izjašnjavaju Hrvatima.

Asimilacija je već 1830-ih znatno zahvatila podunavske Hrvate. Slavonski franjevac Kajo Agjić pisao je 1836. Ljudevitu Gaju da je naročito zabrinjavajuća situacija u Bačkoj među Bunjevcima: „Hoće ljudi da Mađžari postanu!“ (Šurmin 1904: 9). Međutim, ta je izjava ipak bila pretjerana, a poznato je da je upravo fra Agjić slao Gajeve *Ilirske narodne novine* svojem redovničkom subratu Marcelinu Doriću u Baju (Pisma 1909: 8). Usprkos Agjićevim i Dorićevim nastojanjima Gajev hrvatski narodni preporod nije imao veći odjek među podunavskim Hrvatima. Bunjevci i Šokci su u Bačkoj, u svojem najjačem uporištu, bili tada još uvijek neorganizirani, a u Budimpešti i okolnim mjestima bili su brojčano premali. Mađarska revolucija 1848. godine još je više pogoršala položaj bunjevačkih i šokačkih Hrvata u ugarskom Podunavlju. Neupitno je da je sukob Mađara s Hrvatima tada još više onemogućio podunavske Hrvate u želji da se izjašnjavaju Hrvatima i da pokrenu hrvatski preporod u svojem kraju. Osim toga, za velike stvari potrebni su veliki lideri, a bio je potreban i pravi trenutak. Taj trenutak dogodio se tek dvadeset godina nakon sloma Mađarske revolucije.

Ivan Antunović, kalački kanonik i naslovni bosonski biskup

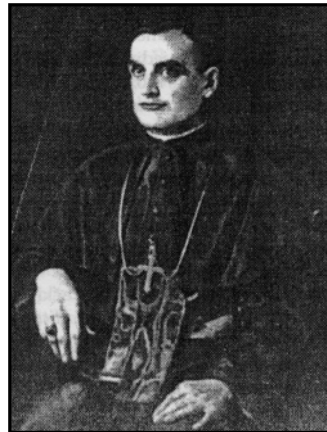
Središnja osoba hrvatskog narodnog preporoda u Bačkoj bio je Ivan Antunović. Može se tvrditi da bunjevački i šokački Hrvati i danas zahvaljuju vlastitu etničku opstojnost na ovim prostorima upravo temeljima koje je izgradio Ivan Antunović.

Biskup Antunović rođen je 19. lipnja 1815. godine u Kunbaji od oca Jose i majke Mande rođ. Petrić, koja je bila rodom iz Čavolja. Kunbaja je bila poznata kao mjesto u kojem su imale svoje posjede bunjevačke plemićke obitelji Guganovića, Antunovića i Latinovića. Ivanov otac Joso umro je još dok je biskup bio dječarac. Međutim, tada je mladog Ivana pod svoje uzeo rođak Albert Antunović, kasniji podžupan Bačke županije. Albert je u mladom Ivanu prepoznao velik potencijal pa ga je poticao na školovanje. Mladi je Ivan prvo pohađao gimnaziju u Subotici, a zatim nastavio školovanje u Kalači, Pečuhu i Segedinu. U Segedinu je 1834. godine stupio u bogosloviju i započeo studij, a nakon dvije godine došao je među klerike Kalačke nadbiskupije. Ivan Antunović brzo je napredovao u svećeničkim krugovima: 1842. imenovan je župnikom bogate aljmaške župe, 1851. postao je vicearhiđakonom bačaljmaškog okruga, a 1859. kalačkim kanonikom. Svećenici su tada imali velik utjecaj u društvu, pa i u političkom životu. Antunović je bio upućen na javno djelovanje već i zbog toga što je bio plemić, a do 1848. godine Ugarska je bila još uvijek organizirana kao staleško društvo u kojem su plemići vodili glavnu političku riječ.

Mladi svećenik Antunović u to je vrijeme imao prilike vidjeti kako se mnogi Bunjevci pomađaruju. Mađarizacija je bila naročito raširena među bunjevačkim plemstvom. Međutim, Ivan Antunović se nije želio pomađariti. Smatrao je da budućnost ugarskog društva leži u etničkoj toleranciji i suživotu raznih ugarskih naroda. Tako je i nastupao tijekom Mađarske revolucije 1848./49. godine kao župnik svih svojih vjernika – bunjevačkih Hrvata, Mađara i Nijemaca. Taj tolerantni stav mnogi su cijenili pa je 1861. godine Ivan Antunović bio imenovan i za privremenog podžupana Bačke županije (Evetović 1935: 21).

Prijelomna 1869. godina

Danas još uvijek ostaje pomalo tajnovito kako se krajem 1860-ih godina hrvatska preporodna ideja proširila među bačkim Bunjencima i Šokcima. Ipak, valja naglasiti kako je u isto vrijeme preporodni val stigao i među Hrvate u Istri te u Bosni i Hercegovini. To postupno širenje preporoda iz središta prema periferijama hrvatskog etničkog

Slika 1. Ivan Antunović

kog prostora zapravo je vrlo razumljivo jer društveni procesi imaju svoju logiku i svoj slijed. Očigledno je trebao doći pravi trenutak. Osim toga, velike prekretnice uvijek vode osobiti lideri koji se pojave u sudbonosnim trenucima, a Ivan Antunović stupio je tada na povijesnu scenu kao da se čitav život pripremao za ono što je slijedilo.

Godine 1869. na Veliku Gospojину razaslao je Ivan Antunović prvi „Poziv Bunjevcima i Šokcima“ za utemeljenje njihovih pučkih novina. U tome je pozivu napisao: „Mene je prava Bunjevka rodila i zato donle neću da virujem, dok se ne osvidočim da i vi ostali blagog ovog naroda sinovi, koji ste na persih Bunjevakah, Šokicah i Bošnjakinjah odhranjeni, otacah vaših trudom i kervavim znojem izučeni, žestoki bol ne osiđate, kad gledate gdi oni vaši rodjaci, na čijih ramenih ste se na jedan ili drugi odličan svitovni ili cerkveni stališ uzdigli: u neznanstvu gine, brojem i imovinom se gubi, jer ne imaju tko bi im knjige znanstva sadanjeg svita otvorio i nauku potrebnu udilio, da se njeva lipa narav razvija, umitnost ovećava.“ Antunović je zapravo želio reći kako je svjestan da njegov narod propada jer nema mogućnosti ostvarenja vlastitog prosperiteta u području kulture, prosvjete i znanosti. Preporod je bio nužan. Trebalo je dokazati sebi i drugima da podunavski Hrvati (Bunjevci i Šokci, a Antunović u ovome pozivu spominje i baranjske Bošnjake) imaju snage opstati uz pomoć preporodnog pokreta koji je u Hrvatskoj već postavio temelje moderne hrvatske nacije. Ti su temelji davali mogućnost opstanka i Bunjevaca i Šokaca u ugarskom Podunavlju. Ali na tome putu postojale su brojne prepreke.

Kod većeg dijela bačkih Bunjevaca i Šokaca Antunovićev je „Poziv“ izazvao oduševljenje. Na drugoj strani, bilo je puno i onih koji nisu imali hrabrosti ili nisu željeli podržati preporodni pokret. Može se reći da su stariji i ugledniji bili suzdržani, ali podršku su Antunoviću dali mladi intelektualci – svećenici, pravnici i učitelji. Među njima svojim su se angažmanom istaknuli svećenici: Blaž Modrošić, Josip Mandić, Bariša Matković, fra Stipan Vujević, fra Lovro Lipovčević; zatim pravnici: Ambrozije Šarčević i Augustin Mamužić; učitelji: Beno Petrekanić, Gavro Mrković-Dželatov; i pučki književnik Stipan Grgić Krunoslav. Neke je od njih biskup Antunović još kao mlade učenike predano pomagao savjetom i novcem, a oni su mu u tome ključnom trenutku vratili istom ljubavlju i posvećenošću. Tako je Antunović 1869. godine s četom mladih intelektualaca krenuo u pokretanje nacionalnog preporoda podunavskih Hrvata.

Neizvjesnost oko početka izlaženja novina

Dugo se nije znalo je li Ivan Antunović 1869. godine imao kakvu podršku iz viših crkvenih i političkih krugova za pokretanje *Bunjevačkih i šokačkih novina*. Povjesničari su nejasno pretpostavljali da je bio u kontaktu s đakovačkim biskupom i najistaknutijim vođom Hrvata Josipom Jurjem Strossmayerom, ali nije bilo jasno kada su se oni upoznali i je li đakovački biskup od početka podržavao Antunovićev pokret. Nedavno otkriveni povijesni izvori ipak dokazuju da 1869. godine Strossmayer još nije poznao Antunovića te da je kalački kanonik u svoju preporodnu borbu krenuo sâm, bez podrške iz viših crkvenih i političkih krugova.

Iz toga vremena prepričava se i događaj koji se dogodio u župnom dvoru crkve sv. Terezije u Subotici. Kanonik Antunović sazvaio je u tome dvoru sastanak bunjevačkih prvaka na kojemu je iznio svoju namjeru buđenja Bunjevaca i Šokaca na prosvjetnom i kulturnom planu. Nije poznato točno kada se sastanak dogodio, ali se prema kronologiji ostalih događaja može pretpostaviti kako je održan u vrijeme kada je Antunović objavio svoj prvi „Poziv“ Bunjevcima i Šokcima. Na sastanku su bili prisutni Ivan Probojčević, prepozit i župnik – kao domaćin, zatim Boza Šarčević, Bariša Prčić, Filo Probojčević, Mate, Lajčo i Stipan Antunović, Vince i Franjo Somborčević i drugi. Antunović je tada pozvao navedene prvake da mu se pridruže u njegovim nastojanjima, ali na njegovo izlaganje odgovorio mu je odvjetnik Franjo Somborčević riječima: „Brate Ivo, zakasnio si se s tvojim pridlogom. Mi smo se već pomadurili.“ Ostali prisutni pokazali su, također, kanoniku da nisu spremni sudjelovati u njegovom pokretu. To je izazvalo veliko Antunovićevo razočaranje te je on tada Bozi Šarčeviću samo kratko rekao: „Ajde Bozo, mi smo naše svršili i nemamo ovdje ništa više da tražimo.“ i otišao (Mandić 1928: 11).

Dakle, početni događaji nisu obećavali uspjeh. Štoviše, izgledalo je kao da Bunjevce i Šokce u Bačkoj definitivno čeka potpuna asimilacija. Osim toga, javnost u Hrvatskoj isprva uopće nije znala ni za Antunovića niti za njegov „Poziv“. Te činjenice otkrivaju ne samo položaj u kojem se Antunović nalazio 1869. godine, nego i njegove karakterne osobine. Usprkos spoznaji da je u svojim nastojanjima bio usamljen, Antunović je karakterno bio snažan, smion i samouvjeren. Iako se u početku mogao uzdati samo u sebe, u Boga i u šaćicu odanih mladića, bio je odlučan ostvariti ono što je naumio. Ubrzo se pokazalo da je ta njegova vjera u ideju koju je slijedio bila ispravna jer je „Poziv Bunjevcima i Šokcima“ objavljen 15. kolovoza 1869., ipak, pao na plodno tlo.

Najvažniji uspjeh toga „Poziva“ bio je u tome što je njime javnost u Hrvatskoj saznala za kanonika Antunovića i njegov narodni pokret u Bačkoj. Tako je za bunjevačkog kanonika saznao i biskup Strossmayer koji je ubrzo postao veliki Antunovićev zaštitnik i podupiratelj.

Hrvatska saznaje za Antunovićev pokret

Krajem 1869. u sisačkom listu *Zatočnik* objavljeno je nekoliko novinskih članaka o pokretanju *Bunjevačkih i šokačkih novina*. Ti članci ponajviše su vrijedni zato jer otkrivaju brojne činjenice o tome kako je hrvatska javnost upoznala Ivana Antunovića. Treba istaknuti da je *Zatočnik* bio, zapravo, glasilo biskupa Strossmayera i vodećih hrvatskih političara okupljenih oko njega, pa su zbog toga i članci objavljavani u tome listu imali naročitu političku težinu u to doba.

Prvi članak o Antunovićevom „Pozivu“ pojavio se u *Zatočniku* tek dva mjeseca nakon njegova objavljivanja. Točnije, 23. listopada 1869. godine u uvodniku *Zatočnika* objavljen je članak pod naslovom „Prosutak Bunjevaca“ (23. X. 1869.). Autor toga nepotpisanog članka (očigledno član uredništva) napisao je u njemu da je u Bačkoj kalački kanonik Antunović objavio „Poziv“ kojim poziva bačke Bunjevce

i Šokce na pokretanje vlastitih novina. Autor članka također je iskreno napisao kako je o tome saznao čitajući u novosadskom srpskom listu *Zastavi*. Drugim riječima, vijest o Antunovićevom „Pozivu“ putovala je dva mjeseca do Hrvatske, a Antunović je u Trojednoj Kraljevini tada još uvijek bio veliki anonimus. Međutim, uredništvo *Zatočnika* odmah je podržalo inicijativu kanonika Antunovića te je u istome članku autor napisao: „Zato zaklinjemo svim svetim hrvatske rodoljube neka podupru blagoslovljeni rad bunjevačkog patriote. Javlajmo mu se sa svih stranah pretplatami, koje će i onako biti nezatne. Od probudjenja Bunjevaca najveću korist crpit će hrvatski narod. S toga u pomoć, u pomoć! I perom i darom.“

Već tjedan dana kasnije u *Zatočniku* se ponovno pojavljuje članak o stanju u Bačkoj. Članak je nosio naslov „Puca zora nad bunjevačkim zavičajem“, a nepotpisani autor je sigurno opet bio netko iz uredništva lista. Iz toga članka hrvatska je javnost saznala da u Bačkoj „i neki Bože Šarčević“ namjerava pokrenuti list za Bunjevce.¹ Taj Bože Šarčević bio je zapravo Ambrozije Boza Šarčević, bliski Antunovićev suradnik. Kasnije se ispostavilo da Boza Šarčević nije želio pokrenuti druge novine nego da je bio spreman sâm pokrenuti novine ako Antunović odustane, što ponovno otkriva tadašnju neinformiranost hrvatske javnosti o događajima u Bačkoj. Ovaj drugi članak objavljen u *Zatočniku* važan je i zato jer se u njemu spominje također da je 23. rujna grupa mladih intelektualaca iz Bačke objavila podršku Ivanu Antunoviću. Među potpisnicima toga pisma isticali su se tada još mladi pravnik Ago Mamužić i franjevac Stipan Vujević, a treba naglasiti da su to pismo podrške potpisali i neki Mađari koji očigledno u pokretanju bunjevačko-šokačkih novina nisu vidjeli nikakav pokušaj stvaranja secesionističke politike, nego jednostavno želju bunjevačkih i šokačkih Hrvata da imaju novine na svom jeziku.

O prilikama u razdoblju od kolovoza do prosinca 1869. godine svjedoči još jedan sačuvani povijesni izvor, točnije, jedno pismo kanonika Nikole Voršaka. Naime, početkom zime 1869. godine kanonik Antunović otišao je na put u Rim te je tom prigodom posjetio Zavod sv. Jeronima, važnu hrvatsku katoličku instituciju u tome gradu. U Zavodu se susreo s kanonikom Nikolom Voršakom, bliskim Strossmayerovim suradnikom. Voršak je o tome obavijestio Franju Račkog, a iz njegova pisma mogu se otkriti neke vrlo važne činjenice koje svjedoče o okolnostima pokretanja *Bunjevačkih i šokačkih novina*. U tome pismu, od 1. prosinca 1869., Voršak je napisao Račkome da Strossmayer pristaje podržati porečko-pulskog (kasnije tršćansko-koparskog) biskupa Jurja Dobrilu i njegovu namjeru pokretanja novina *Naša sloga* te da se spominje i da Antunović želi pokrenuti svoje novine u Bačkoj. Voršak je bio vrlo suzdržan prema Antunoviću. Štoviše, napisao je za njega da je on Mađar ljući od „Andrijaša“ (mислеći na tadašnjeg mađarskog premijera Gyulu Andrásyja) i da iza njegova nauma o pokretanju novina sigurno stoji mađarska vlada. Tako je Voršakovo pismo svjedočilo o vrlo važnom povijesnom trenutku. U prosincu 1869. Strossmayer i njegovi suradnici raspravljali su o tome treba li podržati Dobrilu i Antunovića, a Voršak je smatrao da je Antunović sumnjiv i da ga ne treba podržati.

¹ *Zatočnik*, 29. X. 1869.

Ostaje veliko pitanje zašto je Voršak smatrao da je Antunović zapravo mađarski orijentiran. Možda je dobio takav dojam jer je Antunović bio legalist koji je isticao da traži rješenje za položaj podunavskih Hrvata uz svo uvažavanje legaliteta mađarske države.² Ipak, iz kasnijih povijesnih izvora znamo da biskup Strossmayer nije poslusašao Voršaka te da je vrlo brzo pružio ruku podrške Antunoviću.

Strossmayerova naklonost prema Antunoviću i njegovom pokretu u Bačkoj bila je vezana uz vlastite svećeničke početke. Naime, Strossmayera je u sjemenište 1831. godine primio Matija Pavao Sučić, tadašnji đakovački biskup. Matija Pavao bio je pripadnik čuvene subotičke plemićke porodice Sučića te je kao takav nesumnjivo impresionirao Strossmayera. Poznato je i da je Strossmayer bio Sučićev miljenik jer se od početka pokazao kao izrazito inteligentan i sposoban bogoslov. Osim toga, iz pisanja u *Zatočniku* saznajemo da je Strossmayer dobro poznao i baruna Josipa Rudića, bačkog velikog župana te je i s njime bio u dobrim odnosima. Štoviše, Strossmayer je svjedočio za Rudića da mu se žalio na mađarizaciju Bunjevaca i da je u osnovi bio bunjevački rodoljub. Godine 1869. Strossmayer je, dakle, dobro poznao prilike u Bačkoj i bio je u prilici pomoći Antunoviću. I odlučio mu je pomoći.

Definitivna odluka o pokretanju novina u siječnju 1870. godine

Ivan Antunović je 1. siječnja („sičnja“) 1870. godine objavio još dva proglaša – dvije „Otvorene knjige“. Jedan proglas naslovio je „na sve učene Bunjevce i Šokce“, a drugi „na sve rodoljubne Bunjevce i Šokce“. U prvome proglasu Antunović je opet pozvao bačke Bunjevce i Šokce da prepoznaju važnost očuvanja vlastitog jezika, važnost prosvjete i kulture te da prihvate njegovo nastojanje oko pokretanja bunjevačko-šokačkih novina. Također, u njemu je istaknuo i da ne želi raditi ništa protuzakonito, na štetu Mađara i mađarske države. Naprotiv, smatrao je da Mađari upravo prihvaćanjem manjinskih prava mogu ojačati svoju državu. U tome je smislu i nastavio sljedećim riječima: „Neka vlada magjarski jezik na pristolju kraljevskom, na saboru, na ravnateljskom kormilu, na varmegjam i na ovećim školam biti će magjarska slavna kraljevina. Zašto da nam nenavidite pučke i poljodilske, gradjanske i obrtničke škole i naše občine.“ Drugim riječima, Antunović je smatrao da u Ugarskoj mađarski jezik treba biti službeni na državnoj razini, na fakultetima i „ovećim školama“, ali da u nižim razinama vlasti i školama (pučkim i strukovnim) Mađari trebaju prepustiti manjinama uporabu njihova jezika. Svoja razmišljanja o tome Antunović je dalje nastavio sljedećim riječima: „Opravljajte vi sve one druge poslove, koji se po stupnjih deržavnih gori penju, na magjarskom jeziku. Ako mi te razpravljati poželili budemo, naravno je da ćemo magjarski jezik osvojiti i s vama se prepirati.“ Dakle, bio je svjestan da će u modernoj mađarskoj državi svi pripadnici manjina morati dobro poznavati mađarski jezik i protiv toga se nije suprotstavljao. Rješenje međunacionalnih sukoba u Ugarskoj vidio je kroz međusobno uvažavanje

² Robert Skenderović, *Povijest podunavskih Hrvata (Bunjevaca i Šokaca) od doseljavanja do propasti Austro-Ugarske Monarhije*, Subotica – Slavonski Brod, 2017., 240-241.

Prilplata na cilu god 3 for, na pol god 1 for, 50 nov, na četvert, 75 nov.
 Za Serbit 30, 15, 7 1/2 groša. Izlaz svake Nedilje jednaput.

Pisma svetskoveština predmeta molimo na uređništvo upitati.
 Najbolje napisati.

God. I.

U Kalači 1870. Ožuj 19.

Br. 1.

POZIV NA PREDPLATU.

Poklen naše na ovom polju dilovanje, i razvitak narodnosti, o što većem broju predplatnikah zavisi izavljja se: da će se predplata neprikidno primati na cilu godinu, t. j. od 19. ožujka t. g. do 18. ožujka 1871. g. po 3 f. a. vr., na pol 1 f. 50 nov., na četvert 75 nov., a za knježevinu Serbsku 30, 15, 7 1/2 groša.

Uredništvo.

Zoraje zazorila.

Bunjevci Šokei, i svi ostali ilirske kervi puci! ono serco koje pod vaših grudih kuca, jeste izkreno, uviron sam dakle: da kako me pozvaste roda za gosta, bitiće veselje ozbilno, o mojem u vaše dvore ulazku, neka vam je topla indi hvata, što ste mene svojeg roda vira ljubitelja, tako dragovoljno primili. Ja bo za osobitu sriću smatram onu: koja me je gostoljubnomu vašomu stolu privela; potanko sile, al odljučnu volju vam prinášam, s malom snagom al oduševljenim sercom se kroćom, na veliki poso razvitka duševnih i tvarnih silah našeg plemena. Neima zaprikah koje bi me sneveselile, velike mogu me nadvladati, i svojim silam moje nadkriliti, al volju moju nikad neće slomiti. Buduć daje čista moja nakana, ko ono sunce: koje svedrog noba sjaje, da ograni, oživi, i razjasni sve široko polje, nadam se dakle da će me ukripi ruka svemoguća, i uza mene će stati sva bratja, u kojih sercuh ljubav naroda gađna sobičnost nije ugušila. Ti si rode zenica u koju

mojem, nemoj se dakle čuditi: što se tako brižljivo o tvojem boljku staram.

Majka da može svojeg jedinka, u zvizde bi ga okovala, ja da mi je povirena vlast, sva ona plemenita svojstva, skojima se reše drugi narodi, želio bi pokupiti i rod moj nakititi.

Nu to mi nije dato, al u ovom svečanom času kada se izkreno rukujem smojim milnu rodod, pozvaću počastno svu onu bratju, malu i veliku, kojišu poštoto ime, i učeno time ilirski otaeah u baštinu primili: da se u radu i poslu složimo, i što god kod Englezah, Francesah, Nimacah, Talianah, Španjulah. i Amerikancaeah za naš rod koristna nadjemo to sve izkupimo, i nijenu prinosomo, Mi će mo biti kao revno pčele pak ćemo ici od cvata do cvata koji u vertlu uma i serca raznih narodah razite: da izcorpimo sladki med nauka, i donešemo u košnicu našeg roda, odud će postat med čudorednosti, koji će sladić, i vosak učenosti, kojiće svitliti životu plemena našeg. Mi će mo nepristano učiti da možemo neprikidno našu bratju podučavat. Ta vas lipi široki svit, nije drugo nego jedna volika škula, u kojoj su neizbrojeni meštovi namistjoni. Perva je za svaka čovika, naj ugodnia škula naručje ljubezne matere, koja na milom svojem krilu čedo svoje ljuja, i poučava svomoguća Boga, miloserdna Isusa — i ljubljena Očca imena izgovarat. Škula je cerkva gdje svi učimo kako triba tilo i dušu, ovide i na viko spasiti, školuje ona ornica, gdi otac uči svojeg sina plug upravljat, dionica gdi ga uči kosom mahati, školuje dilaonica zanat

Slika 2. Naslovnica prvog broja novina

većine i manjine. Bila je to velika vizija koja bi i danas trebala biti mjera stvaranja skladnih međuetničkih odnosa.

U drugome pismu, koje je objavio istog datuma, Antunović je pisao otvorenije, u neku ruku kao da je otvorio dušu svojem puku. U njemu je napisao da je tražio suradnike, „drugove koji bi sa mnom u jedan red stali i skupčali se da sve ono što su

gdigod dobra čuli, vidili, štili, učili jedan u Subotici, drugi u Zomboru, treći u Baji, četvrti u Novom Sadu, peti u Aljmašu, šesti u Katymaruru itd. u svojoj ili drugoj obćini glede poljodilstva, zanata, trgovine i velika posla cile naše domovine, to sve u ove Novine prinesu...“ . Međutim, u nastavku je dodao da su mnogi odbili sudjelovati u stvaranju bunjevačko-šokačkog lista. Iz toga pisanja otkriva se osjećaj razočaranja, ali ne i očaj. Usprkos svemu, Antunović je iznio da i dalje namjerava pokrenuti novine jer je bio svjestan da je informiranost važna te je zaključio: „Ričom, tko umi i hoće štiti, onoga su oči otvorene, pak kad hoda po zemlji ne poserće i ne pada. Tko štije učene knjige taj razkriljava svoju pamet, oštri razum, plemeni čuvstva, svoje vrime bezposlen ne gubi i u poslovih obćenih i državnih po drugim kano slipac se ne vodi, u ričam nije oporan, neumiven, smutljiv, već uljudan, pošten i ugladjen.“ Na kraju je Antunović u ovome otvorenom pismu objavio i ono najvažnije – da je definitivno odlučio pokrenuti izlaženje *Bunjevačkih i šokačkih novina* i da će njihov prvi broj izaći na sv. Josipa, 19. ožujka 1870. godine.

Tjedan dana kasnije, točnije 7. siječnja 1870. godine, u sisačkom se *Zatočniku* osobno javio Boza Šarčević člankom pod naslovom „Bunjevačka stvar“. Šarčević je u tome članku obavijestio hrvatsku javnost da je kanonik Antunović već dulje vrijeme namjeravao pokrenuti bunjevačko-šokačke novine, ali nije uspio naći dovoljno suradnika. Osim toga, obeshrabrila ga je i nezainteresiranost mnogih Bunjevaca i Šokaca što je bio glavni razlog zbog kojeg nije pokrenuo svoj list. Na kraju je Šarčević napisao i da on osobno ne želi odustati od lista te da će sâm pokrenuti list ako Antunović odustane.³ No, kao što je već rečeno, Antunović je tjedan dana prije obznanio odluku da ipak pokreće novine. Štoviše, 20. siječnja iste godine objavio je još jedan poziv na pretplatu *Bunjevačkih i šokačkih novina*. Osim što je u njemu ponovio odluku da 19. ožujka na blagdan sv. Josipa objavi prvi broj *Bunjevačkih i šokačkih novina*, u tome pozivu Antunović je jasno postavio i načela svojeg lista u sedam točaka: 1. priznavanje zakonitih odnosa Austro-Ugarske Monarhije te Ugarske i Trojedne Kraljevine; 2. ravnopravnost naroda pred zakonom; 3. sloboda čovjeka na načelima kršćanske demokracije; 4. suprotstavljanje i centralizmu i anarhiji te svakom radikalizmu; 5. načelo „slobodne Crkve u slobodnoj državi“; 6. neprihvaćanje ideološkog stava da se Crkva i država trebaju sasvim odijeliti jer to „nikad neće biti ni za Crkvu, ni za državu koristno“ i 7. korištenje pravopisa koji će puku biti najrazumljiviji, ali s namjerom da se teži prihvaćanju književnog jezika.

Ova načela su važna jer u potpunosti otkrivaju Antunovićev svjetonazor i temelje na kojima je gradio svoj preporodni rad. Među njima je, na prvom mjestu, ponovno istaknuo svoje poštivanje države u kojoj je živio. Ipak, napisao je da zagaravara ravnopravnost naroda pred zakonom, u čemu se može razabrati kritika austro-ugarskog dualizma. Treća točka, isticanje slobode pojedinca na načelima kršćanske demokracije, otkriva da je Antunović bio demokratski orijentiran, ali i da je smatrao kršćanstvo temeljem društva. Četvrta točka njegovih načela otkriva da je zagovarao odmak od svakog radikalizma. No, u ovoj je točki naročito hrabro bilo njegovo izno-

³ *Zatočnik*, 7. I. 1870.

šenje stava da je protiv centralizma koji je u Austro-Ugarskoj često bio izgovor za apsolutizam vladara ili za pokoravanje manjih naroda i nacionalnih manjina. Dakle, Antunović nije bio čovjek koji se bespogovorno pokoravao svemu što je dolazilo od viših instanci – bilo crkvenih ili svjetovnih. Imao je svoj integritet i stav, naročito onda kada je bio svjestan da svjetovni zakoni krše univerzalna načela jednakosti pojedinaca i naroda. U petoj je točki zagovarao da Crkva i država nisu povezani jer je to moglo dovesti i do neslobode Crkve, odnosno njene instrumentalizacije u svrhu političkih interesa vladajuće elite. Ipak, smatrao je da se Crkva i država ne smiju sasvim odijeliti, nesumnjivo zato jer potpuna sekularizacija društva znači i njegovu definitivnu dekrizacijaciju. Na kraju je otkrio da će se u *Bunjevačkim i šokačkim novinama* pisati „pravopisom koji će puku biti najrazumljiviji“, što je značilo da će objavljivati i tekstove na ikavici, ali s namjerom postupnog usvajanja književnog jezika. Pri tomu je, naravno, mislio na usvajanje hrvatskog književnog jezika, što će biti vidljivo iz njegova kasnijeg djelovanja.

Sve su to bili temelji kojih se Antunović sve do kraja svojeg života čvrsto držao. Bili su to temelji koji su usmjerili i kasniji rad bunjevačkih i šokačkih prvaka. Moglo bi se reći da su ta načela u određenoj mjeri usmjerila djelovanje svih kasnijih kulturnih, prosvjetnih i političkih institucija podunavskih Hrvata.

Objava prvog broja 19. ožujka, na dan sv. Josipa

Na sv. Josipa, 19. ožujka 1870., svjetlost dana ugledao je prvi broj *Bunjevačkih i šokačkih novina* na četiri stranice malog četvrtinskog formata. Naslovnica novina naročito je lijepa jer prikazuje jednu tipičnu bunjevačku ili šokačku obitelj kako sjedi okupljena oko stola. Naslovna slika je imala i svoju simboličku poruku. Na njoj za stolom sjede dva muškarca, jedan mladić, dvije žene i petero djece, najmlađe na grudima mlađe žene. Jedan od muškaraca čita novine, a ostali slušaju. Poruka toga prizora vrlo lijepo prikazuje Antunovićevu viziju. Kao prvo, Antunović je želio da hrvatska (bunjevačka i šokačka) pisana riječ uđe u domove naših ljudi. Znao je da su oni bili većinom poljoprivrednici te da su većinom živjeli u kućnim zadrugama u kojima je bilo više obitelji povezanih krvnim srodstvom. Znao je također i da su većinom nepismeni, pa je upravo zbog toga naslovnica prikazivala tadašnji običaj da pismena osoba naglas čita novine, a ostali okupljeni slušaju novosti. Pokretanjem novina Antunović je želio očuvati jezik i nacionalnu svijest, želio je da se hrvatska (bunjevačka i šokačka) riječ čuje u domovima naših ljudi, ali i da se prenose vijesti koji su važne za našu zajednicu. Zato je vrlo zanimljivo vidjeti koji su sadržaji objavljivani u Antunovićevim novinama, a važna su i imena ljudi koji su u njima sudjelovali kao autori.

„Zora je zazorila“

Sadržaj prvog broj *Bunjevačkih i šokačkih novina* vrijedno je detaljno proučiti jer daje uvid u prilike u kojima je započeo njihov rad. Naslovna strana prvog broja

započinje uvodnim tekstom kanonika Antunovića pod naslovom „Zora je zazorila“. Tekst poziva Bunjevce, Šokce i „sve ostale ilirske krvi“ da se okupe oko novina i njihova uredništva na putu narodnog preporoda. Tako Antunović već u prvoj rečenici svojeg teksta Bunjevce i Šokce uvrštava među pripadnike hrvatskog naroda koji su sebe u to vrijeme još uvijek često nazivali Ilirima. Kanonik Antunović je pokretanjem novina ostvario ono što je naumio te je i u ovome uvodnom tekstu istaknuo da je odlučan u svojoj namjeri pokretanja narodnog pokreta među Bunjevcima i Šokcima s ciljem podizanja njihove obrazovanosti i razvoja kulture. Upozorio je čitatelje da je obrazovanost presudno važna za opstanak jednog naroda i da je zato i pokretanje novina potrebno za ostvarivanje toga cilja. Na kraju toga uvodnog teksta Antunović je svoje obraćanje Bunjevcima i Šokcima završio riječima: „Složno dakle bratjo! Zora je zazorila, razasjalo je sunce izobraženosti. Po svih poljah gdi drugi puci diluju otvarajmo oči da vidimo na koliko smo iza ovi zaostali i odvostručimo duše i tila kripost da ji dostignemo.“

Uz Antunovićev uvodnik, prvi broj *Bunjevačkih i šokačkih novina* donio je, na svoje četiri stranice, niz rubrika koje su pokazale kakav je sadržaj uredništvo namijenilo čitateljstvu. Redovite rubrike, koje su nastavljene i u kasnijim brojevima, bile su: „O čem se bave na saboru (dieti)“, „Novosti“, „Vilajet“ o vijestima iz svijeta i „Gazdaluk“ o gospodarskim temama. U prvom broju novina objavljena je i pjesma „Pozdrav“ koju je napisao Stipan Grgić Krunoslav, narodni pjesnik iz Fancage, a objavljivanje pjesama nastavljeno je i u kasnijim brojevima.

Zbog ograničenog broja stranica *Bunjevačke i šokačke novine* već su u prvom broju prikazale koncept kratkih vijesti. Struktura tih kratkih vijesti obuhvaćala je širok dijapazon od korisnih informacija iz gospodarstva do šaljivih vijesti iz svijeta. Tako su među njima objavljene vijesti da se u gornjoj Ugarskoj izlila Tisa, zatim da je u Segedinu donesena presuda nekim razbojnicima te da je u Americi osnovano neko „smišno društvo debelih ljudi“ koje je k tome organiziralo i bal.

Četiri stranice prvog broja *Bunjevačkih i šokačkih novina* iz današnje perspektive izgledaju vrlo skromno. Ipak, te četiri skromne stranice ušle su u povijest podunavskih Hrvata. Bile su to prve njihove novine, prve njihove kolumne. Simbolički značaj bio je velik. Pokazali su svima da i oni mogu imati svoje novine. Možda je najvažnije da su to pokazali sebi samima.

Krug suradnika se širio

Novine su izlazile kao tjednik, pa je već 26. ožujka objavljen drugi broj. U tome broju uvodni je tekst pod naslovom „Iskrene riči učenim Bunjevcima i Šokcima“ napisao Ago Mamužić (potpisan kao Augustin Mamužić). Struktura drugoga broja bila je ista kao i onoga prvoga. Ponovno je objavljena rubrika „O čemu se bave na saboru (dieti), zatim rubrike „Novosti“, „Vilajet“ i „Gazdaluk“.

Ista struktura nastavljena je i u sljedećim brojevima. Prilozi u njima pokazuju i mrežu suradnika *Bunjevačkih i šokačkih novina*. U petom broju javlja se zajedničkim pismom „više doljnovaroških Šokaca“ iz Osijeka, a u istom broju pjesmu „Prelo“

objavljuje Lazo Knežević, bilježnik iz Futoga. Broj suradnika se odmakom vremena sve više širio.

Neki članci objavljeni u *Bunjevačkim i šokačkim novinama* naročito su važni. U šestom broju uredništvo potiče čitatelje na kupovanje izdanja zagrebačkog Društva svetog Jeronima koje je poslalo 50 kalendara da se podijele među siromašnim Bunjevcima i Šokcima. To pokazuje da su *Bunjevačke i šokačke novine* od početka imale suradnju sa Zagrebom i da je upravo Društvo sv. Jeronima bilo prva institucija iz Zagreba s kojom su surađivali. U sedmom broju javio se iz Sombora Matiša Matarić, a iz Srijema je pjesmu „Pozdrav Bunjevačkih i šokačkih novina“ poslao stanoviti Carević. Iz broja u broj sve je više bilo slučajeva da je uz list objavljen i „nadometak“ na još dvije ili četiri stranice što pokazuje da se ubrzo pokazala potreba izlaženja lista na većem broju stranica. U kasnijim brojevima svojim se pjesmama počeo javljati Josip Jukić, vijesti iz Baranje donosio je tadašnji kapelan Blaž Modrošić, a o vijestima iz Srijema pisao je franjevac Robert Kauk.

Rasprava o književnom jeziku

Već u prvoj godini izlaženja *Bunjevačkih i šokačkih novina* na njihovim se stranicama otvorila rasprava o tome treba li pisati bunjevačkom ikavicom ili hrvatskim književnim jezikom. Antunović je bio svjestan da oko toga postoje podijeljena mišljenja te je otvorio stranice svojeg lista raspravi koja je trebala riješiti tu dilemu. U broju 14 Antunović piše članak naslovljen „Slovnica“ u kojem iznosi razloge zbog kojih otvara raspravu: „Neću da krivicu nosim – ko da sam pokvarenju jezika povodom služio, već otvaram mistance učenim slovniciarima da se pripiru a koji, i kada ji dobra volja snadje“. Odmah nakon svojeg članka objavio je i raspravu o pravopisu Mirka Pekanovića koji je smatrao da Bunjevci trebaju pisati bunjevačkom ikavicom. No, već u 16. broju lista odgovorio mu je fra Stipan Vujević (pod pseudonimom Vuk-o-ć) svojim tekstom u kojem je napisao: „svojima sam ušima slušao govoriti: Neimaju Bunjevci ni slovnice, kakvim bi oni pravopisom mogli ustanoviti jedan list? A nerazboriti ovi klevetnici ne znaju da se izvor Bunjevačke književnosti u Hrvatskoj i Slavonii nalazi...“ Dakle, Vujević je smatrao da je hrvatski književni jezik već odavno i jezik Bunjevaca i Šokaca.

Rasprava između Pekanovića i Vujevića nastavljena je i u kasnijim brojevima. U broju 24 Vujević se ponovno zalaže za hrvatski pravopis i književni standard jer „koja je korist ako nam narod zna samo naš naričaj?“, a Pekanović mu u broju 29 pomirljivo odgovara: „Gosp. Vuk-o-ć veli da je filologija hrvatska taka pravila donela koja mora i bunjevački jezik upotribovati. Ljubezno i radosno ćemo ji primiti, i u nikojim smislu i molimo, da ji nam dadu...“.

Rasprava je očito izazvala velik interes pa je Vujević u 40. broju nastavio svoja razmišljanja. U članku pod naslovom „U naših šokačko-bunjevačkih školah (učionah) neobhodno tribamo pravilno književna jezika“ on je jasno izrekao svoj stav da bački Bunjevci i Šokci u svoje škole trebaju uvesti hrvatski književni jezik. Vujević objašnjava da bunjevačko-šokačko narječje nije pogodno za školsku nastavu, da bi

ono dovelo do nepoznavanja književnog jezika, a time i do nerazumijevanja sve školske, stručne i znanstvene literature koja je na hrvatskom jeziku već objavljena, koja nikad ne može i neće biti objavljena na bunjevačkom narječju. Vujević je isti tekst nastavio i u broju 42 u kojem je objasnio čitateljima zašto je hrvatski književni jezik ujedno i jezik bačkih Bunjevaca i Šokaca: „... kad se kaže u knjigi hrvatski jezik razumivamo u političkom i literalnom smislu u obće (generaliter) slavjanski na jugu književni jezik. Jest, to je onaj jezik kojeg smo dosad nazivali ilirskim, niki dalmatinskim, niki pako slavonskim jezikom“. Dakle, Vujević je objasnio čitateljstvu da se ne radi o tuđem, nametnutom jeziku, nego o jeziku svih Hrvata koji se stoljećima razvijao i koji su svi, uključujući i Bunjevce i Šokce, zajedno baštinili. Trebalo je objasniti Bunjevcima i Šokcima da ne može svako narječje kojim govori nekoliko tisuća ljudi imati status književnog jezika i da su oni već odavno bili uključeni u stvaranje zajedničkog književnog jezika koje su nekad zvali ilirskim, a nakon hrvatskog narodnog preporoda hrvatskim jezikom. Na kraju Vujević zaključuje: „Naime je svejedno: ili se zvao ilirskim ili hrvatskim jezikom. Mi samo znamo da je to naš jezik, kojeg mi u rodoslovnom smislu možemo zvati i šokačko-bunjevačkim jezikom.“ Vujevićevi argumenti su s vremenom bili prihvaćeni u krugu oko *Bunjevačkih i šokačkih novina*, što se odrazilo i na kasnija bunjevačko-šokačka izdanja u Bačkoj sve do današnjih dana.

Od početka izlaženja drugog godišta, tj. od siječnja 1871. godine, *Bunjevačke i šokačke novine* objavljivale su i prilog *Bunjevačku i šokačku vilu*. Uredništvo je u broju 1 od 5. siječnja 1871. godine najavu novog priloga objasnilo: „Buduć je želja s više stranah izjavljena bila: da poučne stvari – od politični budu razdieljene: zato ćemo ove u buduće pod krila naše Vile staviti. Al premda je u nas svakojaka snaga veoma mala – i nije kadra razkriljenu volju u svaki mah poslužiti, zato preponizno izjavljamo: da će se Vila onda samo pred poštavanim občinstvom ukazat: kada nam okolnosti dozvolile budu – naše je stanje po svim slično mlinaru: čija potočnica onda istom melje: ako se vode s brižuljakah izkupe.“ Književni prilog *Bunjevačka i šokačka vila* nastavio je izlaziti redovito iz broja u broj, donoseći uglavnom objavljene pjesme i kraće literarne radove.

Kraj Bunjevačkih i šokačkih novina

Krajem 1871. godine *Bunjevačka i šokačka vila* vrlo je brzo ojačala sadržajem. Zbog toga se ustalila na četiri stranice. Prilog je i dalje objavljivao pjesme, ali i ostale kulturne priloge, povijesne crtice te gospodarske savjete i savjete iz medicinske znanosti. I godine 1872. *Bunjevačke i šokačke novine* izlazile su zajedno s prilogom *Bunjevačka i šokačka vila*. Nažalost, u zadnjem, 52. broju uredništvo je objavilo da *Bunjevačke i šokačke novine* više neće izlaziti, ali da će *Bunjevačka i šokačka vila* nastaviti i s političkim i s kulturnim priložima kao samostalni list.

Tako je nakon gotovo tri godine izlaženja Antunović odlučio ugasiti svoje *Bunjevačke i šokačke novine*. Na prvi pogled to je moglo izgledati kao poraz Antunovićeve pokreta. Doista, novine su se susrele sa svim problemima koje su podunavskih Hrvati (Bunjevci i Šokci) tada imali. Mali postotak pismenih, većinom odnarođeni

intelektualci, nedostatak suradnika, neprijateljski odnos mađarske javnosti i mnogi drugi problemi – svi su oni otežavali održavanje prvih novina podunavskih Hrvata. Navedeni razlozi doveli su i do odluke da se one obustave.

Ipak, Antunovićevo pokretanje prvih novina podunavskih Hrvata nije bio uspjeh. Naprotiv, u njima su se okupljali ljudi koji su željeli podržati Antunovića u njegovom preporodnom pokretu. Oni su kroz novine sve više jačali međusobne odnose, upoznali su jedni druge i uvjerali su se u sve slabosti i jakosti vlastite zajednice. Očigledno je da su jakosti bile dovoljno velike jer su Ago Mamužić, fra Stipan Vujević, Blaž Modrošić i drugi okupljeni oko uredništva nastavili s djelovanjem nakon gašenja *Bunjevačkih i šokačkih novina*. Uz to, *Bunjevačke i šokačke novine* bile su prilika da bunjevačke i šokačke Hrvate iz Bačke mnogo bolje upoznaju njihovi sunarodnjaci u Hrvatskoj. O bačkim Bunjevcima i Šokcima od tada se redovito počelo izvješćivati u hrvatskim novinama, uvijek uz naglasak da se radi o grani hrvatskog naroda koja se ne smije zaboraviti.

Nastavak pokreta

Bunjevačku i šokačku vilu nastavio je kao urednik izdavati svećenik Blaž Modrošić. *Vila* je izdržala do 1876. godine, a onda je i ona prestala izlaziti. Ipak, sedam godina izlazenja novina podunavskih Hrvata (Bunjevaca i Šokaca) utjecalo je na jačanje samosvijesti zajednice. Uz to, godine 1876., Ivan Antunović je uzdignut na čast naslovnog biskupa što je bilo veliko priznanje njemu osobno kao čovjeku i svećeniku, ali u određenoj mjeri i priznanje bačkim Bunjevcima i Šokcima. Nakon toga u kratkom su se vremenu dogodili mnogi važni događaji. Već 1878. godine Ago Mamužić je zajedno s rođakom Lazom Mamužićem pokrenuo snažan pokret u Subotici i uspio osnovati Pučku kasinu, našu prvu preporodnu instituciju. Pučka kasina je ubrzo stekla velik utjecaj u Subotici te je dovela do toga da je 1881. godine Lazo Mamužić izabran za zastupnika grada u Ugarskom saboru, a 1884. godine i za gradonačelnika Subotice.⁴ Iste 1884. godine, mladi kapelan Pajo Kujundžić pokrenuo je kalendar *Subotičku Danicu*, a učitelj Mijo Mandić je u Baji pokrenuo list *Neven*. S vremenom se pokazalo da je *Neven* ostvario sve ono što je Antunović želio ostvariti pokretanjem *Bunjevačkih i šokačkih novina*. *Neven* je okupio brojne suradnike i čitatelje, a postigao je i dugovječnost jer je izlazio (s određenim prekidima) sve do početka Drugog svjetskog rata. Taj je novi list desetljećima utjecao na oblikovanje nacionalne svijesti podunavskih Hrvata, na artikuliranje njihovih prosvjetnih, kulturnih i političkih aktivnosti te na okupljanje u raznim akcijama i jačanje zajedništva.

Među navedenim uspjesima naročito je važno bilo osvajanje političke vlasti u Subotici, a sve je to Ivan Antunović imao prilike vidjeti i doživjeti. Vjerojatno je i on bio jako sretan 1884. godine kada je Lazo Mamužić proglašen gradonačelnikom te kada su iste godine pokrenuti list *Neven* i kalendar *Subotička Danica*.

⁴ R. Skenderović, *Povijest podunavskih Hrvata*, 250.

Zadnje godine života Ivana Antunovića

Međutim, s vremenom je to oduševljenje iz 1870-ih i početka 1880-ih godina splasnulo. Razni privatni interesi, pritisak mađarske javnosti i vlasti doveli su do toga da je i Lazo Mamužić iznevjerio nacionalni pokret podunavskih Hrvata. To je jako razočaralo mnoge, naročito Agu Mamužića koji mu je pomogao doći na vlast.⁵ Ago je nakon toga otišao u opoziciju te je nastojao oko sebe okupiti one koji nisu iznevjerili hrvatski nacionalni pokret. Oko njega se tada okupio novi naraštaj mladih ljudi koji su željeli osnovati društvo „Kolo mladeži“, ali im gradske i državne institucije nisu dozvolile da se registriraju. Mađarskim je vlastima naročito smetalo što su mladi okupljeni oko Age Mamužića sve više isticali svoju pripadnost hrvatskom narodu. Naime, znali su vladajući krugovi u Budimpešti da se mogu lako obračunati s nekoliko tisuća bačkih Bunjevaca koji vode neki svoj lokalni, mali pokret, ali da bi mnogo ozbiljnija situacija mogla biti ako Bunjevci kao Hrvati preuzmu vlast u Subotici, trećem po veličini gradu u Ugarskoj, i kao takvi ojačaju svijest svih ostalih Hrvata u Ugarskoj, nesretno podijeljenih brojnim lokalnim identitetima (bunjevačkim, šokačkim, ilirskim, rackim, dalmatinskim i bošnjačkim).

Najbolji primjer teškog položaja podunavskih Hrvata (Bunjevaca i Šokaca) u to doba zapravo je bila sudbina samog Ivana Antunovića. Iako je svim svojim djelima pokazao da je odan mađarskoj državi, Antunović je tijekom svojeg preporodnog rada nailazio na stalne probleme. Danas gotovo nevjerojatno zvuči jedna epizoda iz njegova života koju je zapisao Ivan Evetović, jedan od njegovih sljedbenika. Prema Evetovićevom svjedočenju Ivan Antunović je 1881. godine krenuo na put po Hrvatskoj, Dalmaciji, Bosni i Hercegovini te Crnoj Gori. Tijekom puta susreo se s mnogim uglednim intelektualcima, primjerice s Franjom Račkim, ali im nije otkrio da je on zapravo naslovni biskup i kalački kanonik Ivan Antunović, pa ti uglednici nisu znali s kime zapravo razgovaraju.⁶ Ivan Evetović piše da je Antunović to učinio iz skromnosti, ali za taj je čin jedino objašnjenje strah od reakcije mađarske javnosti i mađarskih vlasti. Da je ta opreznost bila opravdana pokazalo se već 1882. godine kada je Antunović izdao svoje djelo *Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih*. To je djelo mađarska vlast prepoznala kao opasno pa je predsjednik mađarske vlade Koloman Tisza osobno tražio od kalačkog nadbiskupa Lajosa Haynalda da se *Razprava* zaplijeni, a Antunović kazni. Haynald nije kaznio Antunovića, ali mu je rekao da stiša svoje nacionalne aktivnosti. Međutim, 1886. Antunović je opet bio na meti mađarskih vlasti i medija zbog podrške Iliji Okrugiću Srijemcu koji se suprotstavio upotrebi mađarskog jezika u crkvenoj korespondenciji. Tada je Antunovića za pomoć Okrugiću zamolio i đakovački biskup Strossmayer, ali je subotički list *Bácskai Ellenőr* napao Antunovića da je panslaven i da sije kukolj protudržavne misli. Antunović je shvatio da je mađarski pritisak prevelik pa je u pismu od 9. kolovoza

⁵ R. Skenderović, *Povijest podunavskih Hrvata*, 257.

⁶ Ivan Evetović, „Biskup Ivan Antunović“, *Grada za povijest književnosti Hrvatske* JAZU, 2(1899.), 243.

iste 1886. godine napisao svojem nećaku i suradniku Ivanu Evetoviću da mu više ne piše i da drugim suradnicima kaže da mu više ne pišu „buduć neću da ikog na svietu izvrgnem pogibeli, koji s menom dopisuje“. Bio je to kraj njegova javnog djelovanja, a zatim je nakon nepune dvije godine, 13. siječnja 1888. godine i umro.

Teško je proniknuti kakvi su bili Antunovićeve osjećaji u zadnjim godinama života. Sasvim je sigurno bio razočaran mađarskom državom jer se položaj manjina u njoj nije od 1870. do 1888. popravio, nego se naprotiv pogoršao. Na drugoj strani, mogao se veseliti uspjesima vlastitog pokreta, osnivanju Pučke kasine, političkim uspjesima u Subotici, mladima koji su slijedili njegov put, *Nevenu* i *Subotičkoj Danici* koji su redovito izlazili. Oduševljenje mladih i snaga koju su posjedovali bili su najbolji zalag da će Antunovićev preporodni pokret ostati i opstati. Doista, usprkos teškim vremenima koja su od tada do danas pratila podunavske Hrvate oni su ostali i opstali. Žar Antunovićevog pokreta prenosio se s generacije na generaciju. Preživio je i Prvi i Drugi svjetski rat kao i raspad Jugoslavije 1990-ih. Stoga se i danas među podunavskim Hrvatima Ivana Antunovića štuje kao narodnog preporoditelja, a *Bunjevačke* i *šokačke novine* ostaju kao trajno svjedočenje vremena u kojem su izlazile.

Literatura

- Pisma pisana Dru Ljudevitu Gaju i neki njegovi sastavci (1828. – 1850.)*, ur. Velimir Deželić. 1909., Zagreb. 8.
- Zatočnik*, 23. X. 1869.
- Zatočnik*, 29. X. 1869.
- Zatočnik*, 7. I. 1870.
- Evetović, Ivan. 1899. „Biskup Ivan Antunović“, *Grada za povijest književnosti Hrvatske* JAZU, 2(1899.): 243.
- Evetović, Matija. 1935. *Život i rad biskupa Ivana Antunovića, narodnog preporoditelja*. Subotica. 21.
- Mandić, Mijo. 1928. *Pedesetgodišnjica subotičke Pučke kasine (1878. – 1928.)*. Subotica. 11.
- Skenderović, Robert. 2017. *Povijest podunavskih Hrvata (Bunjevaca i Šokaca) od doseljavanja do propasti Austro-Ugarske Monarhije*. Subotica – Slavonski Brod. 240-241.
- Šurmin, Đuro. 1904. *Hrvatski preporod – Ilirsko doba 1836. – 1843.* Zagreb. 9; 250; 257.

Summary

One hundred and fiftieth anniversary of Bunjevci and Šokci Croats' newspapers and the Croatian revival in Bačka

The beginning of the publication of the Bunjevci and Šokci Croats' newspaper in 1870 also marked the beginning of the launch of the Croatian national revival in Bačka. Ivan Antunović decided to start the national revival by launching a newspaper because he was aware of the importance of this medium for gathering the intellectual forces of the community and for shaping strategies of cultural, educational, social and political action. The newspaper was only published for three years, but it achieved effect. The movement came to life and started developing. The launch of the Bunjevci and Šokci Croats' newspaper also stimulated the interest of the Croatian public in the formerly Triune Kingdom of Croatia, Slavonia and Dalmatia and in other parts of the Croatian ethnic space for the events in Bačka. This led to the establishment of strong ties between the Croats of Bačka and the leading Croatian political and cultural figures of that time.

Keywords: Bunjevci and Šokci Croats' newspaper, Croatian national revival, Ivan Antunović, Bačka